

Ljubljane. Knjiga je zanimivo branje tako za ljubitelje arheologije kot tudi za arheologe. Opremljena je s številnimi rekonstrukcijami ter barvnimi fotografijami najdišč in restavriranega in razstavljenega gradiva. Pet slovenskih arheologov je prispevalo besedila o načinih življenja v različnih obdobjih, zgodovino raziskovanj posameznih najdišč in zgodovinsko ozadje. Tatjana Bregant je opisala paleolitik, neolitik in eneolitik, Ivan Puš mlajšo bronasto in železno dobo, Ljudmila Plesničar Gec je predstavila antično Emono, obdobje preseljevanja ljudstev in zgodnji srednji vek je opisala Irena Sivec, Martin Horvat pa raziskave Ljubljanskega gradu.

Poselitev prostora Ljubljanske kotline je bila že od vsega začetka zanimiva, ker je povezava med Apeninskim polotokom, preostalo Evropo in Balkanom. V paleolitu imamo na prostoru Ljubljanskega barja malo najdb; najstarejše so z osamelca Hruševica pri Vrhniku, ki jih primerjajo z gradivom iz Betalovega Spodmola. To je čas večjih klimatskih sprememb, ki so vplivale tudi na selekcijo med živalsko populacijo. V mezolitu imamo na istem območju nižinska naselja (Breg pri Škofljici), prebivalci pa se ukvarjajo z lovom in nabiralništvom. Edina udomačena žival je pes. Najintenzivnejša prazgodovinska poselitev Ljubljanskega barja je v neolitu in eneolitu v času kolišč, katerih koli so bili večkrat celo ponovno uporabljeni v novih naselbinah. Pri gospodarstvu in obrti je imela pomembno vlogo izdelava lončenine, kamnita in koščena orodja, izdelava kulturnih kipcev ter metalurgija, ki se kaže v najdbah kalupov in kovinskih izdelkov. Zaradi vlažnega močvirskega okolja so se zelo dobro ohranili leseni izdelki kot npr. čolni-deblaki, ki so služili za transport in so pomembni zaradi možnosti radiokarbonskega ter dendrokronološkega datiranja. Pomembne za rekonstrukcijo okolja in družbene strukture so najdbe peloda, semen, lesa in kostnega gradiva. Že od 1. tisočletja pr. n. št. naprej je čez ta prostor vodila t. i. "jantarna pot", ki je bila eden glavnih vzrokov za neprekinjeno poselitev Ljubljanske kotline. V mlajši bronasti in železni dobi poselijo Ljubljanski grad nosilci kulture žarnih grobišč. Gradiva iz naselbin tega časa nimamo, izkopano pa je bilo grobišče na dvorišču SAZU. V 8. stoletju pr. n. št. poseljenost Ljubljane upada in hkrati narašča na okoliških vzpetinah-na Molniku in Magdalenski gori pri Šmarju.

Rimljani že v 1. stoletju pr. n. št. poselijo spodnje terase južne strani, v zgodnjem avgustejskem obdobju pa je bila v Emoni ustanovljena rimska kolonija (domnevno po odhodu rimske legije XV. Apollinaris). Pomembno vlogo pri komunikacijah in transportu je igrala plovna Ljubljanica, ki je pomembno najdišče podvodnih najdb. Mesto je bilo sestavljeno iz petih mestnih četrti, ki so jih arheologi definirali glede na gospodarske dejavnosti. Obzidje je imelo 26 obrambnih stolpov, 4 glavna vrata, kjer sta potekali glavni ulici, srce mesta pa je tvoril forum z baziliko, ob kateri je bila odkrita tudi rotunda. Antična pokopališča so bila razporejena ob glavnih mestnih vpadnicah, takoj izven mestnih vrat; Emona je imela 3 nekropole: severno, vzhodno in zahodno, na področju Ajdovščine in Metalke pa so bili odkriti poznoantični in zgodnje-krščanski grobovi. Najdbe pričajo o živahni trgovini predvsem s prostorom severne Italije (vplivno območje Ogleja). Izkopan je bil tudi zgodnjekrščanski baptisterij z donatorskimi napisi.

V obdobju preseljevanja ljudstev odprta lega Ljubljani bolj škodi kakor koristi-tu mimo prodirajo številna barbarska ljudstva; med njimi zahodni Goti, Huni (ki naj bi 452 Emono požgali), vzhodni Goti, Langobardi in Avari. Najdbe iz tega obdobja so redke in omejene na posamezne predmete. Edino večje najdišče je grobišče vojaške vzhodnogotske postojanke v Dravljah. Staroselci so se pred vdori različnih ljudstev umaknili na okoliške višinske postojanke-edina raziskana je Polhograjska gora. Kasneje pridejo na ta prostor Slovani, ki poselijo predvsem obrobne dele Ljubljanske kotline.

Od 8. stoletja naprej je tukaj prisotna oglejska cerkvena organizacija, katere začetno pokristjanjevanje se nadaljuje v

ustanovitve šempetrske prafare v 9. stoletju in kasnejših lastniških cerkva. Zadnji artefakt, ki je predstavljen, je darilna listina iz leta 1146, kjer je kot priča omenjen Wodolric de Luwigana, kar je najstarejša omemba imena Ljubljana.

Martin Horvat na koncu še na kratko predstavi poselitev Ljubljanskega gradu od prazgodovine do srednjega veka. Vsa besedila imajo tudi vzporeden angleški prevod.

Lucija ŠOBERL

Taja Čepič et al.: *Poselitev Ljubljanske kotline - urbani razvoj Ljubljane / Settlement of the Ljubljana Basin - Urban Development of Ljubljana*. Mestni muzej Ljubljana, Ljubljana 1997. ISBN 961-90351-4-3. 96 strani, številne fotografije in grafične priloge v tekstu. Besedilo v slovenščini in angleščini.

Delo je nastalo kot spremni katalog razstavi Mestnega muzeja na Ljubljanskem gradu ob evropskem mesecu kulture, ki ga je gostila Ljubljana. Katalog podolžnega formata je bogato opremljen s sicer neoštevilčenimi fotografijami, ki pa so ustrezno podnaslovljene in smiselno dopolnjujejo besedilo in z izseki topografskih kart, ki omogočajo enostavno in hitro orientacijo v prostoru. Žal je tisk topografskih podlog zelo svetel, tako da ima verjetno marsikateri bralec precej težav z njihovo razpoznavo.

V katalogu je sodelovalo dvanajst avtorjev besedil, ki opisujejo razvoj poselitve Ljubljanske kotline od prvega pojava človeka na tem prostoru, do današnje podobe prestolnice. Prispevki z arheološko vsebino so članki Irene Šinkovec o koliščih na Ljubljanskem barju in utrjenih prazgodovinskih gradiščih, s posebnim poudarkom na predstavitvi gradišča na Grajskem griču; podpisanega o zgodnjem rimski naselbini pod grajskim hribom in pričetku romanizacije tega prostora; Ljudmile Plesničar-Gec o Emoni; Irene Sivec o poznoantični Emoni v anonimnem geografskem delu imenovanem Atamine in poznoantičnem obdobju tega prostora ter iste avtorice o zgodnjem srednjeveških zametkih novega mesta. Arheološki del kataloga zaključujeta članka Martina Horvata o nastanku in razvoju srednjeveške Ljubljane, kakor ga pojasnjujejo izsledki številnih manjših in večjih izkopavanj na območju današnjega mestnega jedra. V nadaljevanju je s posameznimi poudarki predstavljen prostorski razvoj mesta vse do danes.

Boris VIČIČ

Vera Kolšek: *Rimska nekropola v Šempetru. Vodnik / Römische Nekropole in Šempeter. Führer*. Pokrajinski muzej Celje, Celje 1997. ISBN 961-90488-0-6. 56 strani, 63 slik.

Prvi vodnik za ta edinstveni spomenik iz rimske dobe je leto dni po odprtju parka z rekonstruiranimi grobnicami napisal Josip Klemenc. Sledil mu je vodnik Vere Kolšek, ki je izšel v zbirki Kulturni in naravni spomeniki Slovenije in je doživel kar nekaj ponatisov.

Novi vodnik izpod peresa Vere Kolšek, izkopavalke in soavtorice rekonstrukcije šempetrskih spomenikov, je razširjen in obogaten z barvnimi fotografijami ter tiskan dvojezično - v slovenskem in nemškem jeziku.

Avtorica uvodoma kratko predstavi arheološko podobo Šempetra in njegove okolice. Navaja najzanimivejša odkritja v bližnjih zaselkih od prazgodovine do pozno rimskega obdobja. Sledi prikaz zgodovine raziskav. Le-te so potekale v dveh ločenih kampanjah. Najprej izkopavanje v stari strugi Savinje v letih 1952-1956 in nato še med leti 1964 in 1967, ko so izkopali ostanke grobišča na vzhodnem delu vasi. Rezultati izkopavanj vzhodnega dela nekropole so tokrat nekoliko širše predstavljeni in dopolnjeni s fotografijami gradiva in terenskimi posnetki.

Sledi opis rekonstruiranih grobnic, od najstarejše Vindonijeve do grobnice Sekundinov ter nekaterih manjših spomenikov, ki so razstavljeni v parku. Besedilo se bistveno ne razlikuje od prejšnjega vodnika. Opisu vsake posamezne grobnice sledi razlaga reliefov in nanje vezanih zgodb iz grško-rimske mitologije, ki so dopolnjeni z ustreznimi fotografijami. Vodnik je obsežnejši predvsem zaradi bogatejših barvnih in črno-belih slikovnih prilog.

Edina novost, ki jo opazimo pri opisu spomenikov, je sprememba v poimenovanju dveh grobnic. Nekdanja Priscijanova grobnica, ime je nosila po očetu (Gaj Spektacij Priscijan), je imenovana po novem Spektacijeva grobnica oziroma grobnica Spektacijev. Sedaj nosi ime po družini, ki ji je grobnica pripadala in ne več samo po pokojnem očetu, celejskem županu. Sekundijanova grobnica, po času nastanka najmlajša med rekonstruiranimi grobnicami, se po novem imenuje grobnica Sekundinov. Ponovno branje in rekonstrukcija napisa na grobnici sta namreč pokazala, da je bilo verjetneje vklesano ime Sekundin (*SECVNDINVS*) in ne Sekundijan.

Vodnik zaključuje tloris razstavljenih spomenikov s kratkimi opisi manjših nagrobnikov in ostanki nerekonstruiranih grobnic. Zadnje strani knjige pa je izdajatelj vodnika Pokrajinski muzej Celje zapolnil s predstavitvijo svojih zbirk in arheoloških parkov.

Nova izdaja vodnika po šempetrski nekropoli je dovolj bogata in obsežna predstavitev najlepšega rimskega spomenika v Sloveniji in je tako po obsegu kot besedilu namenjena najširši skupini obiskovalcev Šempetra, hkrati pa tudi strokovni javnosti nudi dovolj celovito informacijo o šempetrskem grobišču.

Irena LAZAR

Slavko Ciglenečki: *Tonovcov grad pri Kobaridu. Arheološko najdišče. Vodnik.* Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Kobaridski muzej, Ljubljana, Kobarid 1997. ISBN 961-6182-28-5. 31 str. ilustr.

Arheološko najdišče Tonovcov grad pri Kobaridu je bilo omenjeno že v 19. stoletju, a šele z opozorili Nade Osmuk in izkopavanji Inštituta za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU pod vodstvom Slavka Ciglenečkega je Tonovec grad dobil svoje pravo mesto v slovenski arheologiji. Najdišče, na katerem izkopavanja še potekajo, je vodja izkopavanj že delno objavil v različnih strokovnih revijah in zbornikih. Toda v vseh teh tekstih je bil poudarek v glavnem na gradivu iz časa pozne antike oz. preseljevanja ljudstev. V *Vodniku* pa je prvič, sicer v poljudni obliki, napisano in z risbami, načrti in fotografijami prikazano vse dosedanje vedenje o najdišču.

Zaradi svoje izredne lege in verjetno tudi zaradi blage klime je bil hrib občasno poseljen že v globoki prazgodovini, vse tja od srednje kamene dobe naprej. V času od začetka bronaste do začetka starejše železne dobe je na Tonovcovem gradu opazna cezura v naselitvi. Sledi poselitve nosilcev t. i. svetolucijske kulturne skupine in kasneje keltskega plemena, morda iz antičnih virov znane *Ambisontes*, vodja izkopavanj ne povezuje s stalno poselitvijo, temveč z opazovalnico, kulturnim prostorom ali pribežališčem v času nevarnosti.

Po vključitvi današnjega slovenskega ozemlja v rimsko državo so hribovske postojanke v večjem delu opustele, ponovno pa postanejo zanimive v drugi polovici 3. stoletja, ko so se v rimski državi razplamtele državljanske vojne, državo pa so pričela ogrožati tudi različna germanska plemena. Tako je v tem času tudi Tonovec grad zopet začel lokalnemu prebivalstvu služiti kot pribežališče v času nevarnosti. Ob koncu 4. in na začetku 5. stoletja je bila na Tonovcovem gradu, ki je najverjetneje sodil v sklop obrambnega sistema, znanega pod imenom *Claustra Alpium Iuliarum*, nastanjena vojaška posadka, svoj pravi razcvet pa je naselbina, ki je s svojo lego varovala

prehod proti Italiji, doživela ob koncu 5. in v 6. stoletju.

Poleg tega, da je staroselskemu romaniziranemu prebivalstvu služila kot težko dostopna in dokaj varna naselbina, so jo kot vojaško postojanko uporabljali tudi germanski Vzhodni Goti in Landgobardi.

Zaradi dobre ohranjenosti najdišča je bilo na Tonovcovem gradu mogoče v obrisih obnoviti videz naselbine že pred podrobnejšimi raziskavami, kar predstavlja redkost v slovenskem prostoru. Dodatna sistematična izkopavanja naselbine, ki še trajajo, postavljajo naselbino ob bok dobro znanim in sistematično raziskanim poznoantičnim naselbinam na območju večjega dela Slovenije, kot so npr. Rifnik, Kučar, Vranje ali Ajdna. Vse, tako tudi Toncov grad, nam kažejo, da so se v času nevarnega obdobja preseljevanja ljudstev staroselci umikali na varnejše položaje, ki so jih predvsem zaradi svoje lege tudi germanska ljudstva uporabljala kot postojanke. Na vseh teh naselbinah so bili odkriti tudi ostanki cerkva, na Tonovcovem gradu t. i. družina cerkva, kar kaže na moč Cerkve tudi v nemirnih časih ob koncu 5. in v 6. stoletju. Poleg cerkva so na Tonovcovem gradu raziskali tudi stanovanjski objekt. Dosedanje raziskave nam kažejo, da je bila poznoantična naselbina ob koncu 6. ali celo v 7. stoletju opuščena.

Sicer redke najdbe kažejo, da je bil hrib za kratek čas poseljen tudi na začetku 9. stoletja, nekaj najdb pa poznamo tudi iz poznega srednjega veka.

Gojko TICA

Milan Sagadin: *Ajdna nad Potoki.* Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Zbirka vodnikov 190. Ministrstvo za kulturo, Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino, Ljubljana 1997. ISBN 961-6037-21-8. 32 str., ilustr.

V uvodu nas avtor seznani z izjemno lego poznoantične višinske naselbine Ajdne nad Potoki (1046), ki kot orlovsko gnezdo štrli iz južnega pobočja Stola. Na kratko nas seznani z začasnostjo tega poročila, saj so raziskave na naselbini še v teku. Opozori na izjemna konzervatorska dela, ki so bila opravljena na ostankih naselbine in v nadaljevanju uvoda opiše gorske poti in steze, ki vodijo na Ajdno.

Opis poznoantične naselbine na Ajdni začenja s slikovito pripovedjo Sv. Hieronima o rimskem svetu, ki se s krvjo in ječanjem sesipa v ruševine. Avtor nadalje na kratko opiše politične in gospodarske razmere v poznem rimskem imperiju, ki so prisilile prebivalstvo, da se je iz dolin umaknilo na odmaknjene višinske postojanke. Omenja še druge pri nas poznane postojanke istega tipa npr. Vranje nad Sevnico, Rifnik, Tonovcov grad pri Kobaridu itd.

O Ajdni je vedelo obširno ljudsko izročilo in prvi raziskovalci, med njimi tudi Valvasor, so na Ajdni skušali najti sledi ljudskih pripovedi. Prvi je opravil arheološka izkopavanja Dežman, sledil mu je Šmid in nazadnje Rjazancev in Torkar sredi prejšnjega stoletja. Prelomnico pomenijo izkopavanja Gorenjskega muzeja, ki jih je 1976 začel Andrej Valič, kasneje pa zelo uspešno nadaljeval Milan Sagadin, avtor pričujočega dela, ki je izpeljal tudi izjemno zahtevna konzervatorska dela.

Odkrita je bila cerkev z vhodno lopo, s sondami so bili ugotovljeni temelji še petih poslopij, med njimi vodna cisterna. V sami konfiguraciji terena pa je mogoče sklepati na okoli dvajset objektov. Raziskovalec sklepa, da je na naselbini živelo okoli sto ljudi. Naselbina se razprostira na treh terasah. Avtor sodeč po odkritih najdbah sklepa, da segajo prve poselitvene sledi že med 3. in 2. tisočletje pred Kr., stalna poselitev pa naj bi se začela v prvih stoletjih po Kr. Najstarejši ostanki naj bi ležali na prvi terasi. Razcvet doživi naselbina v 5. in 6. stol, ko je na Ajdno pribežalo okoliško prebivalstvo iz dolin.

Avtor v nadaljevanju opiše ajdensko cerkev, zgrajeno po